

วาทกรรมพุทธศาสนาแบบไสยศาสตร์ในสังคมไทย
ตามทัศนะของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต)*

Buddhist Discourse on Superstition in Thai Society According to the Viewpoint
of Somdet Phra Buddhaghosacharya (P.A. Payutto)

จักรพันธ์ แสงทอง

Jakapan Sangthong

คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี

Faculty of Liberal Arts, Ubon Ratchathani University, Thailand.

Corresponding Author's Email: yaitotle@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัญหาและแนวทางในการแก้ปัญหาที่เกิดจากวาทกรรมพุทธศาสนาแบบไสยศาสตร์ในสังคมไทยจากทัศนะของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต) โดยใช้ทฤษฎีวาทกรรมของฟูโกต์ (Foucault) เป็นกรอบในการวิเคราะห์ ผลการศึกษาพบว่า วาทกรรมพุทธศาสนาแบบไสยศาสตร์ในสังคมไทยเกิดขึ้นท่ามกลางกระแสบริโภคนิยมวัตถุนิยมของโลกในยุคปัจจุบัน ส่งผลให้การทำบุญมีเจตนาเพื่อต้องการผลประโยชน์หรือสิ่งตอบแทนมากกว่าคำนึงถึงบุญกุศลเหมือนสังคมไทยในอดีต พุทธศาสนาในสังคมไทยปัจจุบันถูกรอบงำจากกระแสพุทธพาณิชย์ไม่เว้นแม้แต่วัดและพระสงฆ์ ชาวพุทธจำนวนมากไม่ยอมลุ่มหลงงมงายในไสยศาสตร์ซึ่งสามารถตอบสนองความต้องการได้มากกว่าพุทธศาสนาแบบคัมภีร์ อย่างไรก็ตาม แนวทางแก้ปัญหาของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต) และแนวทางอื่นสามารถแก้ไขปัญหาดังกล่าวได้อย่างน่าสนใจ

คำสำคัญ: วาทกรรมพุทธศาสนาแบบไสยศาสตร์; ทฤษฎีวาทกรรมของฟูโกต์; สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต)

Abstract

The research article aims at studying problems and approaches for solving problems that are caused by Buddhist discourse on superstition in Thai society according to the viewpoint of Somdet Phra Buddhaghosacharya (P.A. Payutto). The theory of Discourse in Foucault's view is used the framework for analysis. From the study, it is found that the Buddhist discourse on superstition in Thai society arises amidst the trend of consumerism and materialism in the present world; as a result, merit-making has an intention of seeking benefits

---

*Received June 6, 2020; Revised July 31, 2020; Accepted June 24, 2021

or rewards rather than regarding as merits or wholesomeness like Thai society in the past. Buddhism in Thai society at present has been dominated by the trends of Buddhist commercialization, even by the temples and monks. Many Buddhists are obsessed with superstition as it can respond more to their needs than Buddhism in the form of scriptures. However, the approaches according to the viewpoint of Somdet Phra Buddhaghosacharya (P.A. Payutto) and other approaches are able to address the said problems interestingly.

Keywords: Buddhist Discourse on Superstition; Theory of Discourse by Foucault; Somdet Phra Buddhaghosacharya (P.A. Payutto)

บทนำ

ความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์เป็นส่วนหนึ่งของพุทธศาสนาตั้งแต่ในสมัยพุทธกาล เนื่องจากการเกิดขึ้นของพุทธศาสนานั้นอยู่ภายใต้บริบทของความเชื่อแบบพราหมณ์ฮินดูที่เจริญรุ่งเรืองในขณะนั้น แม้พระพุทธเจ้าจะประกาศหลักธรรมที่เป็นการปฏิบัติความเชื่อเดิมอย่างตรงกันข้าม แต่ก็ไม่อาจปฏิเสธอิทธิพลความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์ที่ยังรากลึกของผู้คนได้ ดูได้จากคัมภีร์พระไตรปิฎกที่มีการกล่าวถึงอิทธิพรหมยัมยักรวมถึงอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์มากมาย เมื่อพุทธศาสนาเผยแผ่เข้ามาในสังคมไทยที่มีความเชื่อเรื่องผีสังเทวดามาแต่ดั้งเดิมจึงได้ผสมผสานเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตและความเชื่อของคนไทยอย่างแยกไม่ออก “ความเชื่อผีสังสิ่งศักดิ์สิทธิ์และการนับถือศาสนาพราหมณ์นั้นมีอยู่ในสังคมไทยก่อนพระพุทธศาสนาจะเข้ามาด้วยซ้ำไป ความเชื่อเหล่านี้ยังไม่หมดไป ก็อยู่คู่กันมากับพระพุทธศาสนา” (Phrabrahmagunabhorn (P.A. Payutto), 1995) หากย้อนกลับไปในสังคมไทยในอดีตจะเห็นว่า พุทธศาสนากับความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์ไม่ได้แยกจากกัน คนไทยสมัยก่อนเชื่อเรื่องไสยศาสตร์โดยมีพุทธศาสน์เป็นตัวกำกับ “แต่ก่อนไสยศาสตร์แม้จะอยู่ร่วมกับพุทธศาสนา แต่โดยทั่วไปแล้วพุทธศาสนายังเป็นตัวคุมอยู่ กล่าวคือ ไสยศาสตร์ถูกใช้ไปในทางส่งเสริมให้เกิดความเชื่อมั่นในการทำมาค้า หรืออย่างน้อยก็มีศีลธรรมคอยควบคุมมิเลศตมหาหรือสัญชาตญาณไฟดำเอาไว้” (Phra Pisarn Visaro, 2003)

ในขณะที่สังคมไทยปัจจุบันภายใต้กระแสบริโภคนิยมและวัตถุนิยมปลุกปั่นให้เกิดความต้องการทางวัตถุเพิ่มขึ้น ผู้คนส่วนใหญ่ขาดที่พึ่งยึดเหนี่ยวจิตใจในการดำรงชีวิต ส่งผลให้ความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์จึงมีอิทธิพลต่อความคิดและวิถีชีวิตของคนไทยมากขึ้น การมีความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์ที่ลุ่มหลงมกมาย ประกอบกับการแสวงหาผลประโยชน์ของมิฉฉาชีพที่หากินกับความเชื่อดังกล่าว ส่งผลให้เกิดปัญหาสังคมตามมามากมาย “ไสยศาสตร์ในปัจจุบันเป็นการสนองความต้องการโชคลาภและความสำเร็จล้วนๆ พระเครื่องและวัตถุมงคลทั้งหลายได้มาด้วยการซื้อขายล้วนๆ โดยไม่จำเป็นต้องทำความดีประกอบ หรือมีศีลกำกับความประพฤติแต่อย่างใด หลักการทางพุทธศาสนาที่เน้นให้พึ่งตนและทำความดีถูกกลบทับไป เครื่องรางของขลังกลายเป็นที่พึ่งพิงอย่างใหม่ไปแทน” (Phra Pisarn Visaro, 2003)

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัญหาและแนวทางในการแก้ปัญหาที่เกิดจากวาทกรรมพุทธศาสนาแบบไสยศาสตร์ในสังคมไทยโดยศึกษาจากทัศนะของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต) เนื่องจากท่านเป็นพระสงฆ์ที่ได้รับการยกย่องว่าเป็นปราชญ์ทางพุทธศาสนาที่สำคัญของสังคมไทยในฐานะที่เป็นตัวแทนของพุทธศาสนาแบบคัมภีร์ที่ยึดการตีความหลักธรรมตามพระไตรปิฎกฉบับบาลีเป็นหลัก จากการศึกษาพบว่าท่านมีผลงานด้านพุทธศาสนาจำนวนมาก จุดเด่นคือการประยุกต์ใช้หลักธรรมทางพุทธศาสนาแก้ปัญหาสังคมไทย รวมถึงการตีความวินิจฉัยปัญหาหลักธรรมตามคัมภีร์พระไตรปิฎกอย่างเคร่งครัด อาจกล่าวได้ว่า ท่านเป็นพระเถระที่มีบทบาทสำคัญอย่างมากที่สังคมไทยให้การยอมรับนับถือตลอดมา บทความนี้ใช้ทฤษฎีวาทกรรม (Discourse Theory) ของฟูโกต์ (Foucault) เป็นกรอบวิเคราะห์วาทกรรมพุทธศาสนาแบบไสยศาสตร์ในสังคมไทย เนื่องจากยังไม่เคยมีการศึกษาในลักษณะนี้มาก่อน อีกทั้งยังสามารถชี้ให้เห็นวาทกรรมพุทธศาสนาแบบไสยศาสตร์ในสังคมไทยและช่วยให้เข้าใจปัญหาดังกล่าวได้อย่างน่าสนใจอีกด้วย

แนวคิดเรื่องวาทกรรมกับปัญหาความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์ในสังคมไทย

วาทกรรมในทัศนะของฟูโกต์ หมายถึง ระบบหรือกระบวนการในการผลิตสร้างเอกลักษณ์ นิยาม และความหมายให้กับสรรพสิ่งในสังคมไม่ว่าจะเป็นความรู้ ความจริง อำนาจ หรือตัวตนของเราเอง โดยทำหน้าที่ตรึงความหมายของสิ่งที่สร้างขึ้นให้ดำรงอยู่และเป็นที่ยอมรับของแต่ละสังคม “วาทกรรม คือ ระบบหรือเงื่อนไขหรือกลไกต่างๆ ที่ทำให้การพูดหรือการเขียนที่เป็นไปได้ในสังคมนั้นๆ” (Foucault, 1970) ดังนั้นวาทกรรมจึงเสมือนเป็นเครือข่ายของกฎเกณฑ์ เงื่อนไขต่างๆ ในรูปของค่านิยม ความเชื่อ มาตรฐานความเข้าใจที่มีร่วมกันในสังคมที่ทำให้การสื่อสารเป็นไปได้ พูดกันรู้เรื่องฟังแล้วเข้าใจ “วาทกรรมได้สร้างสิ่งต่างๆ ขึ้นมาภายใต้กฎเกณฑ์หรือเงื่อนไขที่ดำรงอยู่ชุดหนึ่งซึ่งกฎเกณฑ์หรือเงื่อนไขดังกล่าวจะเป็นตัวควบคุมกำหนดการมีอยู่ ไม่มีอยู่ และการเปลี่ยนแปลงสรรพสิ่งที่สังคมได้สร้างขึ้น” (Foucault, 1972)

หากวาทกรรมของฟูโกต์ หมายถึง ระบบหรือกระบวนการที่ทำหน้าที่ผลิตสร้างความหมายให้กับสิ่งต่างๆ ในสังคมโดยอาศัยเงื่อนไข กฎเกณฑ์ บรรทัดฐาน ค่านิยม วิธีคิด ความเชื่อบางอย่างในสังคมขณะนั้น ในขณะเดียวกัน วาทกรรมได้ผลิตสร้างอำนาจขึ้นมาชุดหนึ่งเพื่อให้อำนาจดังกล่าวรักษาสถานะความรู้และความจริงของวาทกรรมนั้นๆ ให้ดำรงอยู่ในสังคมต่อไป ดังนั้น วาทกรรมพุทธศาสนาแบบไสยศาสตร์ในที่นี้จึงหมายถึง ระบบหรือกระบวนการในการผลิตสร้างหลักคำสอนหรือแนวทางปฏิบัติของพุทธศาสนาที่อ้างอิงกับความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์เป็นหลัก ตัวอย่างที่สะท้อนให้เห็นปัญหาที่เกิดจากวาทกรรมดังกล่าว ได้แก่ ประการแรก กระแสพุทธพาณิชย์ในลักษณะที่วัดและพระสงฆ์ทำพิธีกรรมต่างๆ เพื่อสะเดาะเคราะห์ ไล่ผี ปลูกเสกวัตถุมงคล เครื่องรางของขลังเพื่อจำหน่าย ประการที่สอง กระแสพระสัทธรรมปฏิรูปในลักษณะที่เป็นการบิดเบือนหลักคำสอนของพุทธศาสนา การตั้งตนเป็นศาสดาหรือลัทธิใหม่โดยใช้หลักธรรมในพระไตรปิฎกผสมผสานกับความคิดความเชื่อของตนเองซึ่งพบว่ามีการใช้ความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์อิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ในหลักคำสอนอยู่ไม่น้อย

ในขณะที่ว่าทกรรมพุทธศาสนาแบบคัมภีร์หมายถึง หมายถึง ระบบหรือกระบวนการในการเข้าใจ หรือตีความพระธรรมวินัยโดยยึดพระไตรปิฎกฉบับภาษาบาลีของเถรวาทเป็นหลัก เพื่อชำระหลักธรรมให้บริสุทธิ์และสร้างความเข้าใจที่ถูกต้อง ว่าทกรรมพุทธศาสนาแบบคัมภีร์มีสถานะเป็นว่าทกรรมพุทธศาสนา กระแสหลักในสังคมไทย เนื่องจากได้รับการอุปถัมภ์สนับสนุนจากรัฐ รวมถึงปราชญ์ที่อยู่ในฝ่ายพุทธศาสนา กระแสหลักในที่นี่ได้แก่ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต) โดยบทบาทที่สำคัญของท่านคือ การชำระหลักธรรมให้บริสุทธิ์ถูกต้องโดยอ้างอิงกับพระไตรปิฎกฉบับภาษาบาลีของพุทธศาสนาเถรวาทมาโดยตลอด ในแง่ที่ว่าทกรรมพุทธศาสนาแบบไสยศาสตร์จึงมักถูกโจมตีจากฝ่ายว่าทกรรมพุทธศาสนาแบบคัมภีร์ว่าเป็น ความเชื่อที่มลายจากอำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และเป็นความเข้าใจพุทธศาสนาที่ผิดพลาดคลาดเคลื่อนไปจากหลักธรรมคำสอนที่ถูกต้อง

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต) ในฐานะเป็นตัวแทนว่าทกรรมพุทธศาสนาแบบคัมภีร์ ชี้ให้เห็นว่า สังคมไทยกำลังถูกรอบงำจากว่าทกรรมพุทธศาสนาแบบไสยศาสตร์ เพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าวท่าน เรียกร้องให้ช่วยกันสร้างความเข้าใจความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์ที่อยู่บนพื้นฐานของหลักธรรมทางพุทธศาสนาที่ ถูกต้อง “เวลานี้ชาวพุทธและคนไทยเรานี้ นับถือพุทธศาสนาเป็นหลัก หรือนับถือไสยศาสตร์เป็นหลัก มนุษย์ปัจจุบันนี้นับถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ไปเที่ยวอ้อนวอนต่างๆ เพื่อสนองความต้องการของตนในเรื่องผลประโยชน์ คิดแต่จะพึงจะขอจะรอจะเอา ไม่พากเพียรพึ่งตัวพัฒนาตนนั้น แสดงว่าได้มีการเคลื่อนคลาดจากหลักการของ พระพุทธศาสนา เพราะฉะนั้นถ้าเป็นจริงๆ ก็จะต้องตื่นตัวกันขึ้นมาและรีบแก้ไขปรับปรุงนำเข้าสู่หลักการที่ แท้จริงกันเสีย” (Phrabrahmagunabhorn (P.A. Payutto), 1995) อย่างไรก็ตาม จากการศึกษาทัศนะของ ท่านผ่านทฤษฎีว่าทกรรมของฟูโกต์สามารถสะท้อนให้เห็นปัญหาที่เกิดจากว่าทกรรมพุทธศาสนาแบบไสย ศาสตร์ในสังคมไทยที่น่าสนใจดังนี้

1. การเปลี่ยนแปลงว่าทกรรมการทำบุญของสังคมไทย

จากการศึกษาพบว่าความหมายของการทำบุญในสังคมไทยเปลี่ยนแปลงไปจากระบบบุญกุศลสู่ระบบ ผลประโยชน์กล่าวคือ ในอดีตการทำบุญอยู่ใน “ระบบบุญกุศล” ที่มีเจตนาของการให้มากกว่าการรับ แต่ทำ ด้วยความปรารถนาดีต่อพุทธศาสนา การทำบุญจึงเป็นเสมือนการเสียสละทรัพย์ส่วนตนเพื่อให้เกิดประโยชน์ กับพุทธศาสนา ในขณะที่พระสงฆ์ให้ธรรมทานกับชาวบ้านที่มาทำบุญเป็นการตอบแทน “ระบบความสัมพันธ์ ที่มีมาแต่เดิมตามหลักการเรียกว่า ระบบบุญกุศลก็คือ ชาวบ้านไปวัดด้วยความมุ่งหวังดีงามต่อพระศาสนา ใฝ่ใจว่าจะสร้างสมบุญกุศลคุณธรรมความดี...ตามหลักนั้น พระสงฆ์มีหน้าที่ต้องให้ธรรมแก่ประชาชนเรียกว่า ธรรมทาน ส่วนชาวบ้านก็มีหน้าที่ช่วยเกื้อกูลต่อพระสงฆ์ด้วยอามิสทานเป็นการถวายกำลังเพื่อให้ท่านทำหน้าที่ ได้” (Phrabrahmagunabhorn (P.A. Payutto), 1995)

ต่อมาท่ามกลางกระแสบริโภคนิยมวัตถุนิยมของสังคมไทย ส่งผลให้ความหมายของการทำบุญ เปลี่ยนไปเมื่ออยู่ใน “ระบบผลประโยชน์” ที่มีเจตนาในการทำเพื่อต้องการรับมากกว่าการให้ ยกตัวอย่างเช่น การบิณฑบาต การขอโชคลาภ เครื่องรางของขลัง และวัตถุมงคลต่างๆ ซึ่งเป็นการทำบุญที่เกิดจากอำนาจของ กิเลส โดยละเลยเรื่องหลักธรรมคำสอนที่เป็นหัวใจของพุทธศาสนา “ระบบผลประโยชน์ก็คือ ชาวบ้านเวลานี้ จำนวนมากไปวัดโดยมุ่งหวังโชคลาภให้แก่ตนเองซึ่งเป็นเรื่องของผลประโยชน์ส่วนตัว จะไปหาพระก็ต่อเมื่อไป

เอาสิ่งที่จะให้เกิดโชคกลางแก่ตน เช่น วัตถุมงคล ความสนใจและความสัมพันธ์กับวัดและพระสงฆ์ตลอดจนพระศาสนาทั้งหมดของเขามีแค่นั้น เขาจะไม่สนใจว่าธรรมวินัยเป็นอย่างไร พระพุทธเจ้าสอนอะไร หลักธรรมเป็นอย่างไร” (Phrabrahmagunabhorn (P.A. Payutto), 1995)

ผู้เขียนเห็นว่า ความหมายของการทำบุญที่เปลี่ยนไปดังกล่าวสอดคล้องกับเงื่อนไขหรือกฎเกณฑ์ของสังคมที่มีจุดหมายในการทำบุญเพื่อสนองกิเลสของมนุษย์ โดยหวังว่าความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์จะเป็นทางลัดที่ช่วยดลบันดาลในสิ่งที่ต้องการได้ “ส่วนไสยศาสตร์นั้น มักเอามาใช้ในทางสนองโลภะโทสะโมหะ เช่น ทำร้ายหรือแก้แค้นกันบ้าง ทำเสน่ห์ให้ลุ่มหลงบ้าง จะเอาผลประโยชน์บ้าง จึงเสียคุณธรรมไม่ใช่เสริมคุณธรรม และจึงผิดสำหรับพระพุทธศาสนาจะต้องเป็นการใช้ในทางที่ดึงขึ้นสู่ธรรมอันนี้เป็นเรื่องที่เราชาวพุทธจะต้องตระหนัก” (Phrabrahmagunabhorn (P.A. Payutto), 1995)

ประเด็นคือ ทักษะดังกล่าวชี้ให้เห็นการเปลี่ยนแปลงวาทกรรมการทำบุญจากระบบบุญกุศลมาเป็นระบบผลประโยชน์ คำถามก็คือ อะไรคือสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ในทัศนะของฟูโกต์ จะเห็นได้ว่าความจริงเปรียบเหมือนเหรียญอีกด้านหนึ่งของอำนาจ กล่าวคือทั้งความรู้และอำนาจต่างสนับสนุนซึ่งกันและกัน ความจริงได้ผลิตสร้างอำนาจ และในเวลาเดียวกันนั้นอำนาจผลิตสร้างความจริงขึ้นมาด้วย “เมื่อความจริงก็เป็นเช่นเดียวกับสิ่งต่างๆ ในโลกที่ถูกสร้างขึ้นมาจากปฏิบัติการทางวาทกรรม (Discursive Practice) ที่จะเป็นตัวตัดสินว่าสิ่งใดจริงสิ่งใดไม่จริงแล้ว ความจริงจึงเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นภายใต้ผลกระทบหรือขอบเขตของอำนาจหรืออีกนัยหนึ่งความจริงก็คืออำนาจนั่นเอง” (Foucault, 1980)

ผู้เขียนเห็นว่า อำนาจคือสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงของวาทกรรมดังกล่าว แบ่งออกได้ 2 ระดับ ได้แก่ 1. อำนาจในระดับของปัจเจกบุคคล ได้แก่ อำนาจกิเลสในจิตใจของมนุษย์ 2. อำนาจในระดับโครงสร้างของสังคม ได้แก่ อำนาจระบบทุนนิยมบริโภคนิยม เนื่องจากผู้เขียนเห็นว่า อำนาจดังกล่าวต่างส่งเสริมกันและช่วยกันผลิตสร้างความจริงให้แก่วาทกรรมพุทธศาสนาแบบไสยศาสตร์ในสังคมไทย กล่าวคือ ความจริงดังกล่าวเกิดขึ้นภายใต้ผลกระทบที่เกิดจากอำนาจทั้งสองทั้งในระดับปัจเจกบุคคลและโครงสร้างของสังคมที่สร้างความจริงของไสยศาสตร์ขึ้นมา โดยทำให้ผู้คนเกิดความเชื่อถือศรัทธาว่าไสยศาสตร์เป็นความจริง สอดคล้องกับสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ที่เห็นว่าทั้งไสยศาสตร์และระบบวัตถุนิยมบริโภคนิยมต่างสนับสนุนซึ่งกันและกัน “นักรอผลดลบันดาลหรือนักหวังพึ่งความช่วยเหลือจากภายนอกกับนักเสพบริโภคนั้นไปกันได้ดี และมักจะรวมอยู่ในคนเดียวทั้งสองพวกนั้นมีลักษณะร่วมกันคือไม่ยอมทำและไม่เพียรพยายามที่จะทำ เรียกได้ว่ามีชีวิตอยู่ในวิถีแห่งความเสื่อม” (Phradhammapitaka (P.A. Payutto), 1998)

ดังนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่า วาทกรรมพุทธศาสนาแบบไสยศาสตร์ในสังคมไทยจึงมีสาเหตุจากอำนาจของกิเลสภายในจิตใจมนุษย์ ทั้งนี้อำนาจดังกล่าวผลิตสร้างความจริงให้กับความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์ในสังคมไทยผ่านระบบหรือกระบวนการในการผลิตสร้างความจริงให้กับความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์กลายเป็นค่านิยม หรือบรรทัดฐานที่มีพื้นที่ในสังคมไทย อีกทั้งอำนาจที่มาจากระบบบริโภคนิยมวัตถุนิยมที่มีอิทธิพลในสังคมโลกยิ่งส่งเสริมกิเลสของมนุษย์ปุถุชนมากขึ้นไปอีก “ของขลังสิ่งศักดิ์สิทธิ์เป็นเรื่องของการสนองกิเลสในการหาผลประโยชน์ ความกลัวภัย และการแก่งแย่งดิ้นรนต่อสู้กันของมนุษย์ปุถุชน” (Phrabrahmagunabhorn (P.A. Payutto), 1995)

2. การเปรียบเทียบพุทธธรรมกับความรู้แบบวิทยาศาสตร์

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต) เห็นว่าสังคมไทยยังมีความเชื่อที่ผิดเกี่ยวกับพุทธศาสนา กล่าวคือ ไสยศาสตร์ทำให้คนงมงาย มีความหวังในอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์มากกว่าที่จะเชื่อในหลักคำสอนว่าด้วยเรื่องหลักของเหตุผลและหลักกรรมที่อยู่บนพื้นฐานของการมีปัญญา ตรงกันข้าม ท่านสอนว่าควรเข้าใจหลักธรรมคำสอนของพุทธศาสนาแบบมีเหตุมีผลในฐานะที่เป็นความรู้แบบวิทยาศาสตร์ที่เชื่อในกฎธรรมชาติและความเชื่อนั้นนำไปสู่ปัญญาได้ในที่สุด “ทั้งพุทธศาสนาและวิทยาศาสตร์ต่างก็มีศรัทธาชนิดที่นำไปสู่ปัญญาที่นับได้ว่าเหมือนกัน คือใช้ศรัทธาเป็นจุดเริ่มต้นไปสู่การแสวงหาความรู้ที่จะเข้าถึงความจริง...ศรัทธาที่ว่านำไปสู่ปัญญานี้ก็คือความเชื่อมั่นในธรรมชาติหรือจักรวาลนี้ว่ามีกฎเกณฑ์แห่งธรรมดาที่สม่ำเสมอแน่นอน หมายถึงความเชื่อในกฎธรรมชาตินั่นเอง พร้อมทั้งความเชื่อว่าการกระทำของมนุษย์จะสามารถเข้าถึงได้ด้วยปัญญา” (Phrabrahmagunabhorn (P.A. Payutto), 1992)

จากทัศนะข้างต้น พุทธธรรมต่างหากที่มีสถานะของความรู้หรือการเข้าถึงความจริงที่เหนือกว่าความรู้แบบวิทยาศาสตร์ เนื่องจากความรู้แบบวิทยาศาสตร์ไม่อาจเข้าถึงความจริงของมนุษย์เหมือนพุทธศาสนา “ถึงแม้วิทยาศาสตร์จะมีศรัทธาในกฎธรรมชาติ มุ่งที่จะรู้เข้าใจเข้าถึงความจริงของกฎธรรมชาติ แต่วิทยาศาสตร์ไม่ได้มองธรรมชาตินั้นครอบคลุมถึงความเป็นมนุษย์และคุณค่า ความจริงที่วิทยาศาสตร์มองจึงไม่ครบถ้วน ไม่ทั่วตลอด การแสวงหาความรู้ทางวิทยาศาสตร์จึงขาดตอน ไม่สามารถตีวงบรรจบครบรอบได้ จึงไม่สามารถมองเห็นสัจธรรมได้โดยสมบูรณ์โดยที่ความจริงด้านหนึ่งของธรรมชาติได้ถูกละเลยมองข้ามไปเสีย คือความจริงด้านตัวมนุษย์ รวมทั้งระบบคุณค่าทั้งหมด” (Phrabrahmagunabhorn (P.A. Payutto), 1992)

ในแง่นี้ พุทธธรรมจึงไม่เพียงมีมาตรฐานหรือความเป็นสากลที่สามารถเข้าถึงความจริงแท้ของโลกและจักรวาลเท่านั้น แต่สิ่งที่ทำให้ดูเหมือนว่าเหนือเสียยิ่งกว่าความรู้แบบวิทยาศาสตร์ก็คือการเป็นความรู้ที่สามารถเข้าถึงความจริงแท้ในตัวมนุษย์ได้อีกด้วย นอกจากนั้นวิธีคิดแบบอริยสัจ 4 ซึ่งสามารถเปรียบเทียบได้กับวิธีคิดแบบวิทยาศาสตร์ “พุทธธรรมได้แสดงโยนิโสมนสิกาซึ่งเป็นวิธีการแห่งปัญญาไว้หลายวิธี...น่าสังเกตว่าในสมัยปัจจุบันคำว่า วิธีการแห่งปัญญา บางทีใช้เรียกวิธีคิดแบบวิทยาศาสตร์ที่มีชื่ออีกอย่างหนึ่งว่า วิธีคิดแบบแก้ปัญหาซึ่งในที่นี้ใช้เรียกวิธีคิดใช้เรียกวิธีคิดแบบอริยสัจ” (Phrabrahmagunabhorn (P.A. Payutto), 1992)

ผู้เขียนเห็นว่า สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต) พยายามเปรียบเทียบพุทธธรรมกับความรู้แบบวิทยาศาสตร์เพื่อชี้ให้เห็นว่า พุทธธรรมเป็นความรู้มีความเป็นเป็นสากล แน่นนอน ตายตัว สามารถด้วยการพิสูจน์ได้ด้วยตนเอง โดยใช้ปัญญาหรือเหตุผลในการเข้าถึงความจริงแท้ไม่ต่างหรือแม้กระทั่งเหนือกว่าความรู้แบบวิทยาศาสตร์ นอกจากจะเป็นการสร้างใจที่ถูกต้องน่าเชื่อถือและเป็นที่ยอมรับของสังคม แล้วยังช่วยกีดกันหรือสร้างกรอบที่ช่วยแยกความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์ออกจากพุทธธรรมโดยใช้เกณฑ์ทางวิทยาศาสตร์ดังกล่าวอีกด้วย

3. ปฏิบัติการทางวาทกรรมของพุทธศาสนาแบบคัมภีร์กับพุทธศาสนาแบบไสยศาสตร์

ปฏิบัติการทางวาทกรรม (Discursive Practice) หมายถึง ความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่กระทำต่อกันระหว่างวาทกรรมได้แก่ การผนวกรวมกัน ขัดแย้งกัน ต่อสู้แย่งชิงกัน แทนที่กัน ควบคุมและกีดกัน

“1. วาทกรรมชุดใดจะมีอำนาจได้ต้องมีปฏิบัติการเพื่อกีดกันวาทกรรมโดยการแบ่งแยกและการปฏิเสธ
2. วาทกรรมจะมีปฏิบัติการกั้นเขตและควบคุมวาทกรรมอื่นโดยวาทกรรมที่มีอำนาจ (เหนือกว่า) จะมีกลไกใน
การวิจารณ์วาทกรรมอื่นให้หมดความถูกต้อง 3. วาทกรรมสามารถตั้งตัวเอง (ความหมาย) ให้ดำรงอยู่ใน
สังคมได้อย่างชอบธรรมโดยผ่านกระบวนการบางอย่างเพื่อให้เกิดความน่าเชื่อถือและเป็นที่ยอมรับของสังคม”
(Charoenwong, 2001) ในที่นี้ปฏิบัติการทางวาทกรรมของพุทธศาสนาแบบคัมภีร์กับพุทธศาสนาแบบไสย
ศาสตร์คือการชี้ให้เห็นคุณและโทษของความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์ซึ่งเป็นปฏิบัติการทางวาทกรรมที่มีการต่อสู้
ช่วงชิงพื้นที่และความหมายระหว่างวาทกรรมพุทธศาสนาแบบคัมภีร์กับวาทกรรมพุทธศาสนาแบบไสยศาสตร์
โดยการเบียดขับให้วาทกรรมพุทธศาสนาแบบไสยศาสตร์ให้เป็นมิจฉาภิกขุซึ่งมลายและไม่น่าเชื่อถือเพื่อต่อสู้
ช่วงชิงพื้นที่และความหมายโดยการเบียดขับให้ไสยศาสตร์กลายเป็นมิจฉาภิกขุอีกด้วย

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต) กล่าวถึงข้อเสียของความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์ไว้ว่า
“1. ใช้ศรัทธาเอาความเชื่อเป็นหลักคือไม่เกิดจากการรู้ความจริง ตัวเราเองไม่รู้ความจริงของเรื่องนั้นสิ่งนั้น 2.
เมื่อเป็นความเชื่อก็ต้องพึ่งอาศัยสิ่งที่อยู่นอกตัว คือขึ้นต่ออำนาจลบลับดาล รออำนาจนอกตัว ต้องอาศัยสิ่ง
ภายนอกมาช่วย 3. สิ่งอื่นหรืออำนาจลบลับดาลภายนอกนั้นมาทำให้เราโดยเราไม่ต้องทำอะไร และเราทำอะไร
ไม่ได้” (Phradhammapitaka (P.A. Payutto), 1997) ในขณะที่ท่านกล่าวถึงข้อดีตามแนวทางของพุทธ
ศาสนาที่ถูกต้องว่า “1. ให้ทำการให้สำเร็จด้วยความเพียรของตัวเองตามเหตุตามผล 2. ให้ใช้ปัญหาสิ่งที่ต้อง
ทำหรือสิ่งที่ต้องเผชิญนั้นเป็นเครื่องมือหรือเป็นเวทีในการฝึกฝนพัฒนาตนเอง 3. ให้รู้จักพึ่งพาตนเองจะได้มี
อิสระภาพและพึ่งตนเองได้ 4. ให้ตั้งอยู่ในความไม่ประมาท” (Phradhammapitaka (P.A. Payutto), 1997)
ประเด็นที่น่าสนใจก็คือ ปฏิบัติการทางวาทกรรมดังกล่าวของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ที่
พยายามกีดกันและเบียดขับความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์ให้อยู่นอกพื้นที่ของพุทธศาสนาในสังคมไทย แต่ในความ
เป็นจริงกลับพบว่า ฝ่ายวาทกรรมพุทธศาสนาแบบคัมภีร์กลับถูกรอบงำจากอำนาจของวาทกรรมพุทธศาสนา
แบบไสยศาสตร์เสียเอง ได้แก่ การประกอบพิธีกรรมทางไสยศาสตร์ แก้วกรรมดูหมอ ปลุกเสกวัตถุมงคล และใบ
หอย เป็นต้น

เมื่อวาทกรรมพุทธศาสนาแบบคัมภีร์ไม่สามารถตอบสนองความต้องการของคนที่ถูกอำนาจแห่งกิเลส
ครอบงำได้ ฝ่ายวาทกรรมพุทธศาสนาแบบไสยศาสตร์กลับตอบสนองความต้องการดังกล่าวได้เป็นอย่างดี
“ของขลังสิ่งศักดิ์สิทธิ์เป็นเรื่องของการสนองกิเลสในการหาผลประโยชน์ ความกลัวภัย และการแก่งแย่งดิ้นรน
ต่อสู้กันของมนุษย์ปุถุชน” (Phrabrahmagunabhorn (P.A. Payutto), 1995) จะเห็นได้ว่า ชาวพุทธจำนวน
ไม่น้อยเข้าหาไสยศาสตร์ตามกระแสพุทธพาณิชย์ที่เห็นพุทธศาสนาเป็นสินค้าที่มีมูลค่าทางเศรษฐกิจ อีกทั้งการ
เกิดของกระแสพระสังฆธรรมปฏิรูป สำนักหรือลัทธิความเชื่อต่างๆ ที่มักมีแนวคิดที่ปะปนกันระหว่างพุทธ
ศาสนาและไสยศาสตร์ ส่งผลให้วัดกลายเป็นพื้นที่ของไสยศาสตร์มากกว่าพุทธศาสนา คนเข้าวัดเพราะ
ต้องการไสยศาสตร์มากกว่าธรรมะดังตัวอย่างเรื่องวัดพระธรรมกาย “การเล่าเรื่องอิทธิปาฏิหาริย์อย่างเชิดชูให้
นิยมก็ไม่ถูกต้องอยู่แล้ว ทางสำนัก (วัดพระธรรมกาย) ยังเอามาเล่าเป็นส่วนกระตุ้นเร้าเชิงเชิญชวน หรือชักจูง
ให้บริจาคทรัพย์สร้างโนนสร้างนี่อีก เป็นการหมิ่นเหม่ต่ออเนสนา คือการแสวงหาลาภโดยมิชอบซึ่งท่านจัดเป็น
มิจฉาชีพของพระ” (Phradhammapitaka (P.A. Payutto), 1999)

หากวิเคราะห์ด้วยทฤษฎีวาทกรรมของฟูโกต์จะเห็นได้ว่า อำนาจของกิเลสในจิตใจมนุษย์ได้ผลิตสร้างวาทกรรมพุทธศาสนาแบบไสยศาสตร์ขึ้นมา โดยเปลี่ยนความหมายของการทำบุญจากระบบบุญกุศลมาเป็นระบบผลประโยชน์ ส่งผลให้วัดจากสถานอันสปปายะที่มีความสงบ เหมาะแก่การประพฤติปฏิบัติธรรมเปลี่ยนไปเป็นแหล่งผลิตซื้อขายวัตถุมงคล และพิธีกรรมทางไสยศาสตร์ต่างๆ รวมถึงการเป็นแหล่งท่องเที่ยว เนื่องจากต้องการดึงดูดคนให้เข้าวัดจึงต้องมีสิ่งก่อสร้างที่ใหญ่โต สวยงาม และมีห้องน้ำที่สะอาด และจากปฏิบัติการทางวาทกรรมดังกล่าวชี้ให้เห็นว่า วาทกรรมพุทธศาสนาแบบไสยศาสตร์มีอิทธิพลในสังคมไทยในวงกว้าง และมีแนวโน้มว่าจะกลายเป็นวาทกรรมพุทธศาสนากระแสหลักแทนที่วาทกรรมพุทธศาสนาแบบคัมภีร์พร้อมกับการขยายพื้นที่มากขึ้นของกระแสพุทธพาณิชย์และพระสัทธรรมปฏิรูปในสังคมไทยปัจจุบัน

ในขณะที่วาทกรรมพุทธศาสนาแบบไสยศาสตร์มีปฏิบัติการทางวาทกรรมได้กลับวาทกรรมพุทธศาสนาแบบ คัมภีร์ด้วยเช่นกัน กล่าวคือ ภายใต้บริบทของสังคมไทยที่ถูกครอบงำด้วยลัทธิบริโภคนิยมวัตถุนิยมเกิดการขยายตัวของกระแสพุทธพาณิชย์และพระสัทธรรมปฏิรูปเพิ่มมากขึ้น ความหมายของการทำบุญเปลี่ยนแปลงจากระบบบุญกุศลไปสู่ระบบผลประโยชน์ ส่งผลให้วาทกรรมพุทธศาสนาแบบไสยศาสตร์แผ่อำนาจในวงกว้าง บทบาทของพระสงฆ์ที่เปลี่ยนแปลงไปจากการเป็นผู้อบรมสั่งสอนศีลธรรมที่อยู่บนพื้นฐานของการมีเหตุผลหรือปัญญา และเคร่งครัดประพฤติตนตามพระธรรมวินัยมาประกอบพิธีกรรมทางไสยศาสตร์ สะเดาะเคราะห์ ดูหมอ ไส้ผี ปลุกเสกวัตถุมงคลจนเกิดเป็นกระแสของพุทธพาณิชย์ในสังคมไทยปัจจุบัน จะเห็นได้ว่า วาทกรรมพุทธศาสนาแบบคัมภีร์กำลังถูกกลืนหรือผนวกรวมเข้ากับวาทกรรมพุทธศาสนาแบบไสยศาสตร์ และมีแนวโน้มว่าวาทกรรมกระแสรองอย่างวาทกรรมพุทธศาสนาแบบไสยศาสตร์เปลี่ยนมาเป็นวาทกรรมพุทธศาสนากระแสหลักขึ้นมาแทนที่หากปัญหาดังกล่าวไม่ได้รับการแก้ไข ในแง่นี้เอง สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต) จึงได้เสนอแนวทางในการแก้ปัญหาไว้ดังนี้

แนวทางแก้ปัญหาตามทัศนะของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต)

จากการศึกษาพบว่า สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต) ไม่ได้ปฏิเสธความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์ไปเสียทั้งหมด เนื่องจากความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์ควบคู่มากับพุทธศาสนาตั้งแต่สมัยพุทธกาล “ความเชื่อผีสารสิ่งศักดิ์สิทธิ์และการนับถือศาสนาพราหมณ์นั้นมิอยู่ในสังคมไทยก่อนพระพุทธศาสนาจะเข้ามาด้วยซ้ำไป ความเชื่อเหล่านี้ยังไม่หมดไป ก็อยู่คู่กันมากับพระพุทธศาสนา” (Phrabrahmagunabhorn (P.A. Payutto), 1995) แม้ว่าท่านจะไม่เห็นด้วยกับความเชื่อแบบไสยศาสตร์แต่ไม่ได้ปฏิเสธว่าไม่มีอยู่จริง เนื่องจากพระพุทธเจ้าไม่ได้ทรงปฏิเสธว่าไม่มีจริงดังปรากฏในพระไตรปิฎกเมื่อครั้งที่พระพุทธองค์ทรงใช้อิทธิฤทธิ์ปราบชฎิลสามพี่น้องเพื่อให้อยอมฟังธรรมที่เป็นการใช้ฤทธิ์เพื่อปราบฤทธิ์ ในขณะที่ทรงสรรเสริญเฉพาะปาฏิหาริย์ที่เกิดจากปัญญาให้เห็นในความจริงแท้เท่านั้น “พระองค์ได้ตรัสหลักการในเรื่องนี้ว่าปาฏิหาริย์มี 3 อย่างคือ 1. อิทธิปาฏิหาริย์ ปาฏิหาริย์คือการแสดงฤทธิ์ได้ 2. อาเทศนาปาฏิหาริย์ ปาฏิหาริย์คือการตั้งใจการทลายใจ รู้ความคิดของผู้อื่นได้ 3. อนุศาสนียปาฏิหาริย์ ปาฏิหาริย์คือคำสอนที่ให้เกิดปัญญาเห็นความจริง แล้วก็ตรัสว่า พระองค์ทรงรังเกียจอิทธิปาฏิหาริย์ รังเกียจอาเทศนาปาฏิหาริย์ ทรงสรรเสริญแต่อนุศาสนียปาฏิหาริย์เท่านั้น” (Phrabrahmagunabhorn (P.A. Payutto), 1995)

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต) เห็นว่า ความเชื่อเรื่องอิทธิฤทธิ์ ปาฏิหาริย์ และไสยศาสตร์ เป็นความเชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติที่มีลักษณะเป็นการหวังพึ่งการดลบันดาลจากภายนอก แม้ว่าจะมิได้ปฏิเสธความมีอยู่จริงของไสยศาสตร์ แต่ก็มิได้สนับสนุนเนื่องจากเห็นถึงโทษภัย ดังนั้น ท่านจึงเห็นว่า กระแสพุทธพาณิชย์และพระสังฆธรรมปฏิรูปที่เกิดจากมิถุนาภิวัตน์ดังกล่าวจึงเป็นปัญหาที่นับวันจะยิ่งกลายเป็นวิกฤติในสังคมไทยมากขึ้น “ลองมาดูสภาพทั่วไปในขณะนี้ว่า ประชาชนทั่วไปที่ส่วนใหญ่เป็นพุทธศาสนิกชนในประเทศไทยมีสภาพเป็นอย่างไร ภาพที่เด่นอย่างหนึ่งก็คือ การที่ประชาชนทั้งหลายส่วนใหญ่มุ่งหาความสำเร็จจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ดลบันดาล ภาพของการหลงใหลในไสยศาสตร์นี้เป็นไปอย่างแพร่หลายมาก” (Phradhammapitaka (P.A. Payutto), 1993) จากการศึกษาพบว่า ท่านได้เสนอแนวทางแก้ปัญหาความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์สรุปได้ดังนี้

1. ต้องมีปัญญากำกับศรัทธาในความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต) เห็นว่า ควรทำให้สังคมไทยอยู่บนพื้นฐานของพุทธศาสนาเป็นหลักไสยศาสตร์เป็นรอง เสนอให้มีศรัทธาในความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์ที่ต้องมีปัญญากำกับ โดยท่านเสนอให้ใช้ความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์เพื่อโน้มน้าวใจมาสู่ศรัทธาในคุณของพระรัตนตรัยและเป็นสื่อในการสอนธรรมะให้เกิดปัญญา “เราต้องโน้มน้าวเขาเข้ามาจากการเชื่อถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ภายนอกแบบหวังอำนาจดลบันดาลให้เข้ามาสู่ความเชื่อในพระรัตนตรัยซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นที่จะนำเข้าสู่การฝึกฝนพัฒนาตน นอกจากนั้นยังเป็นสื่อในการสอนธรรมะให้เกิดปัญญาได้อีกด้วย การให้หรือการปฏิบัติเกี่ยวกับของขลังเป็นต้นนั้นจะเน้นที่การกำกับข้อปฏิบัติทางศีลธรรมหรือใช้เป็นสื่อสู่การสอนธรรม” (Phradhammapitaka (P.A. Payutto), 1993)

2. การแก้ปัญหาความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์ตามหลัก 4 ประการ

หลักการแก้ปัญหาความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์โดยประยุกต์ใช้พุทธธรรมของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ที่สำคัญ ได้แก่ 1. มีความเพียรพยายามตามเหตุตามผล 2. รู้จักฝึกฝนพัฒนาตนเอง 3. รู้จักพึ่งตนเอง และ 4. ตั้งอยู่ในความไม่ประมาท “1. ให้ทำการให้สำเร็จด้วยความเพียรของตัวเองตามเหตุตามผล 2. ให้ใช้ปัญหาสิ่งที่จะต้องทำหรือสิ่งที่ต้องเผชิญนั้นเป็นเครื่องมือหรือเป็นเวทีในการฝึกฝนพัฒนาตนเอง 3. ให้รู้จักพึ่งพาตนเองจะได้มีอิสรภาพและพึ่งตนเองได้ 4. ให้ตั้งอยู่ในความไม่ประมาท” (Phradhammapitaka (P.A. Payutto), 1997) ดังนั้น ตามแนวทางดังกล่าวจึงเป็นการแก้ปัญหาที่โทษของความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์ซึ่งขัดแย้งกับหลักธรรมของพุทธศาสนาดังที่กล่าวมาข้างต้น “การเชื่อถือวุ่นวายกับสิ่งเหล่านี้ (ไสยศาสตร์) ทำให้คนหลงเพลิน คอยรอ และก็อาจจะงอมืองอเท้าไม่ทำอะไร ทำให้ปล่อยปละละเลยกิจที่ควรทำ แล้วก็ทำให้ตกอยู่ในความเสื่อม ชีวิตและสังคมแบบนี้จะเสี่ยงต่อความเสื่อมและภัยอันตราย เพราะฉะนั้น เราจะต้องปฏิบัติตามหลักพระพุทธศาสนาที่พระพุทธเจ้าทรงสอนไว้โดยทำตามหลัก 4 ประการที่กล่าวมา” (Phradhammapitaka (P.A. Payutto), 1997)

3. การแก้ปัญหาความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์ด้วยหลักกรรมและไตรสิกขา

การแก้ปัญหาความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์โดยให้ชาวพุทธยึดมั่นในหลักกรรมและไตรสิกขา กล่าวคือ หลักกรรมที่เรียกว่า กรรมวาท วิริยวาท ซึ่งหมายถึงหลักแห่งการกระทำด้วยความเพียร หลักไตรสิกขาคือ หลักการที่ให้นุชนูญรู้จักฝึกฝนพัฒนาตนเองให้มีศีล สมาธิ และปัญญา จะเห็นได้ว่า หลักธรรมดังกล่าวทำให้

พุทธศาสนาแตกต่างจากความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์โดยสิ้นเชิง เนื่องจากส่งเสริมให้มนุษย์หมั่นฝึกฝนหรือพัฒนาตนเอง โดยไม่หวังพึ่งอำนาจของไสยศาสตร์ “อันนี้เป็นเรื่องของสิ่งที่ต้องรู้หลักการให้ชัดเจนคือ หลักพระพุทธศาสนาที่ว่าเชื่อในหลักกรรมและปฏิบัติในการพัฒนาตนให้เดินไปในวิถีของการพัฒนาตน หรือสิกขา หรือการศึกษา แล้วก็คือคุณธรรมเป็นหลักของความศักดิ์สิทธิ์ให้คนหวังผลจากการกระทำ ถ้าจะมีความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ก็ต้องให้มาเสริมการกระทำ อย่ายกชะตากรรมของตนให้แก่สิ่งศักดิ์สิทธิ์เหล่านั้น” (Phradhammapitaka (P.A. Payutto), 1993)

จะเห็นได้ว่า แนวทางแก้ปัญหาของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ข้างต้นเป็นข้อเสนอที่น่าสนใจ เนื่องจากการประยุกต์ใช้ปัญญาขัดเกลากิเลสของมนุษย์ในฐานะนักเสพนิกบริโศกภายใต้บริบทของสังคมไทยปัจจุบันที่ตกเป็นทาสของระบบวัตถุนิยมบริโศกนิยมซึ่งเป็นรากเหง้าที่แท้จริงของปัญหา อย่างไรก็ตาม การใช้ปัญญานำศรัทธากลับเป็นอุดมคติของพุทธศาสนาที่เกิดขึ้นจริงได้ยากในสังคมไทย ดังนั้น ท่านจึงเสนอให้มีพัฒนาคนให้มีการศึกษา (ไตรสิกขา) เพื่อนำไปสู่การแก้ปัญหาได้อย่างถูกต้องและยั่งยืน “สาระของการศึกษาคือการพัฒนาคนที่ทำให้เขาเปลี่ยนแปลงจากผู้เป็นอยู่เพียงเสพนิกบริโศกมาเป็นผู้มีชีวิตที่รู้จักศึกษา เมื่อมองในแง่นี้ก็กลายเป็นว่าในสังคมไทย การศึกษายังไม่ได้เริ่มต้นเลย เพราะสังคมไทยยังคงเป็นเพียงสังคมของนักเสพนิกบริโศก ยังไม่มีอะไรเปลี่ยนแปลง” (Phradhammapitaka (P.A. Payutto), 1993)

หากวิเคราะห์ผ่านทฤษฎีวาทกรรมของฟูโกต์จะเห็นได้ว่า แนวทางแก้ปัญหาดังกล่าวของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต) เป็นปฏิบัติการทางวาทกรรมของฝ่ายวาทกรรมพุทธศาสนาแบบคัมภีร์ที่พยายามกีดกันและเบียดขับความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์ให้อยู่นอกพื้นที่ของพุทธศาสนาในสังคมไทย แม้ว่าการประยุกต์ใช้หลักธรรมทางพุทธศาสนาจะเป็นแนวทางแก้ปัญหาที่ดี เนื่องจากการแก้ปัญหาที่สาเหตุได้แก่อำนาจแห่งกิเลสภายในจิตใจของมนุษย์ แต่ข้อเสนอดังกล่าวกลับมีลักษณะเป็นอุดมคติที่เกิดขึ้นจริงในทางปฏิบัติได้ยาก อีกทั้งยังไม่สอดคล้องและไม่อาจตอบสนองความต้องการของสังคมไทยภายใต้ระบบวัตถุนิยมบริโศกนิยมได้มากนัก ส่งผลให้แนวทางแก้ปัญหาดังกล่าวไม่อาจแก้ปัญหาได้ทั้งหมด ดังนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่าวาทกรรมพุทธศาสนาแบบคัมภีร์ในสังคมไทยปัจจุบันกำลังตกอยู่ภายใต้อำนาจวาทกรรมพุทธศาสนาแบบไสยศาสตร์จนเกิดความย้อนแย้งและสับสนในตัวเอง ดูได้จากศรัทธาของชาวพุทธต่อวาทกรรมพุทธศาสนาแบบคัมภีร์ลดลง ในขณะที่ความสนใจวาทกรรมพุทธศาสนาแบบไสยศาสตร์มากขึ้น เนื่องจากตอบสนองความต้องการและสอดคล้องกับการดำเนินชีวิตประจำวันได้มากกว่า อย่างไรก็ตาม ผู้เขียนพบว่าแนวทางแก้ปัญหาคือความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์ในสังคมไทยแบบอื่นที่น่าสนใจดังนี้

แนวทางแก้ปัญหาในแบบอื่น

อาจกล่าวได้ว่า การที่สังคมไทยหนีไม่พ้นจากความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์นั้น เนื่องจากสังคมไทยขาดมิติทางด้านวิญญาณ พุทธศาสนาไม่อาจเป็นที่พึ่งให้กับชาวบ้านเหมือนสังคมไทยในอดีตได้อีกต่อไป ส่งผลให้คนไทยพึ่งพาไสยศาสตร์แทนที่จะยึดมั่นในพระรัตนตรัย “การปฏิบัติธรรมนั้นจุดมุ่งหมายที่แท้จริงก็คือ เพื่อจะเจริญให้บรรลุไปถึงระดับโลกุตระธรรม โลกุตระธรรมเป็นฐานให้แก่การปฏิบัติด้านโลกียธรรมด้วยซ้ำไป เพราะเหตุนี้จึงทำให้คนไทยจำนวนมากที่เดียวในสังคมหันเข้าหาไสยศาสตร์ เพราะว่าเมื่อสังคมซับซ้อนวนวายขึ้น

ทุกคนทิวในเรื่องจิตวิญญาน และไม่สามารถไปหาส่วนที่เป็นมิติของจิตวิญญานในวัด จึงหันไปหาไสยศาสตร์” (Aeusrivongse, 2001) ทศนะดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า พุทธศาสนาในสังคมไทยปัจจุบันไม่อาจตอบสนองความต้องการในการหาที่พึ่งหรือที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ ส่งผลให้ไสยศาสตร์มีอิทธิพลต่อจิตใจและพฤติกรรมของผู้ที่นับถือศรัทธาอย่างลุ่มหลงมกมาย ในแง่หนึ่งที่ทำให้ความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์เข้ามาครอบงำพุทธศาสนาโดยไม่รู้ตัว ดูได้จากวัดที่เต็มไปด้วยการซื้อขายวัตถุมงคล เครื่องรางของขลัง และพิธีกรรมต่างๆ นานาที่มีพระสงฆ์เป็นผู้ประกอบพิธี เป็นต้น

ในบริบทของพุทธศาสนาในสังคมไทย กระแสพุทธพาณิชย์และพระสัทธรรมปฏิรูปเป็นตัวอย่งที่สะท้อนให้เห็นว่าวาทกรรมพุทธศาสนาแบบไสยศาสตร์มีอิทธิพลครอบงำสังคมไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งฝ่ายวาทกรรมพุทธศาสนาแบบคัมภีร์เองที่ได้รับอิทธิพลจากกระแสดังกล่าวเกิดความลัทธิและย้อนแย้งกับตัวเอง กล่าวคือแทนที่จะเป็นเสาหลักในการรักษาความบริสุทธิ์ถูกต้องของพระธรรมวินัยที่ด้านหนึ่งปฏิเสธว่าความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์เป็นเรื่องมกมายไร้สาระ แต่อีกด้านหนึ่งกลับปลุกเสกวัตถุมงคล ทำพิธีสะเดาะเคราะห์ แก้กรรม และดูดวงเสียเอง ในมุมมองของวาทกรรมพุทธศาสนาแบบคัมภีร์กลับเห็นว่าเป็นความเสื่อมโทรมที่ต้องได้รับการแก้ไขอย่างเร่งด่วน “คำถามคือ จริงหรือไม่ว่าฝ่ายที่ยืนยันพุทธศาสนาในพระไตรปิฎกนั้นเองที่มีปัญหาในการแปรเนื้อหาของพุทธศาสนาที่แท้ในพระไตรปิฎกสู่การปฏิบัติที่จับต้องได้ในชีวิตประจำวัน แต่ฝ่ายที่ยืนยันพุทธศานานอกพระไตรปิฎกกลับสามารถแปรเนื้อหาของความเชื่อที่ตนเองสร้างขึ้นสู่การปฏิบัติที่จับต้องได้ในชีวิตประจำวัน...สามารถตอบสนองความต้องการทางการศึกษาและปฏิบัติธรรมตามความหลากหลายของผู้คนในสังคมปัจจุบันได้มากกว่าคณะสงฆ์กระแสหลัก” (Taweesak, 2010)

จะเห็นได้ว่า แนวคิดเรื่องพระพุทธานอกพระไตรปิฎกดังกล่าวได้นิยามความหมายของตนเองให้ให้มีพื้นที่หรือตัวตนในสังคมไทยได้ ทั้งที่ในความเป็นจริงแล้วจะพบว่าความเชื่อเหล่านี้ดำรงอยู่ในสังคมไทยมานานเรียกว่า “พุทธศาสนาแบบชาวบ้าน” (Popular Buddhism) ที่ผสมผสานความเชื่อแบบพุทธ พราหมณ์ และผีร่วมกันอย่างกลมกลืน โดยมีพื้นฐานอยู่บนภูมิปัญญาชาวบ้านที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม ประเพณี ค่านิยม พิธีกรรมของชาวบ้านอย่างใกล้ชิด สามารถตอบสนองความต้องการของผู้คนที่เข้าใจและจับต้องได้ง่าย มีการปรับตัวให้สอดคล้องกับวิถีการดำเนินชีวิตในโลกสมัยใหม่ได้มากกว่าพุทธศาสนาแบบคัมภีร์ “พุทธศาสนาแบบนี้ได้พยายามประนีประนอมให้เข้ากับความเชื่อพื้นบ้านในเรื่องผีบรรพบุรุษ ผีसाงเทวดา ผีบ้านผีเรือน หรือกับความเชื่อจากคติพราหมณ์ ในเรื่องขวัญพระภูมิเจ้าที่ การดูฤกษ์ยาม และเทพเจ้าต่างๆ ในศาสนาพราหมณ์ เช่น พระอินทร์ พระพรหม เป็นต้น ทั้งหมดนี้รวมอยู่ในความเชื่อและศาสนาระบบเดียวกันภายใต้ชื่อที่เรียกว่าพุทธศาสนาแบบชาวบ้าน” (Phongsapit, 1987)

ประเด็นก็คือ การที่ความเชื่อพุทธศาสนาแบบชาวบ้านอยู่บนพื้นฐานของวัฒนธรรมประเพณีอันดีงามของสังคมไทย ในแง่หนึ่งจึงแตกต่างจากวาทกรรมพุทธศาสนาแบบไสยศาสตร์ในปัจจุบันที่นำไปสู่ความลุ่มหลงมกมายและหลอกลวงหาผลประโยชน์ได้ง่าย ดังนั้น พุทธศาสนาแบบชาวบ้านในฐานะที่เป็นพุทธศานานอกพระไตรปิฎกจึงเป็นปรากฏการณ์ทางสังคมที่น่าสนใจอย่างยิ่ง สะท้อนให้เห็นการปรับตัวของพุทธศาสนาให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตและสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป ดังนั้น แทนที่ฝ่ายวาทกรรมพุทธศาสนาแบบคัมภีร์จะโจมตีหรือโต้แย้งความเชื่อแบบไสยศาสตร์ที่เบียดขับให้อยู่นอกพื้นที่ของพุทธศาสนาจนกลายเป็นความมกมาย

และบิดเบือนหลักธรรม สิ่งที่พุทธศาสนาแบบคัมภีร์ควรทำอย่างจริงจังคือ การช่วยยกระดับพุทธศาสนาแบบชาวบ้านที่เป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตและความเชื่อของชาวพุทธในสังคมไทยปัจจุบันให้อยู่บนพื้นฐานของการใช้เหตุผลและสติปัญญามากขึ้น “การที่มีพุทธศาสนานอกพระไตรปิฎกเป็นปรากฏการณ์ทางสังคมอย่างหนึ่งที่ไม่อาจปฏิเสธได้ และเป็นสิ่งที่สวยงาม เพราะสังคมมนุษย์มีการเปลี่ยนแปลงปรับตัวอยู่ตลอดเวลา...เมื่อเป็นเช่นนี้ ศาสนานอกพระไตรปิฎกที่มีอยู่ในสังคมวัฒนธรรมต่างๆ จึงเป็นสิ่งก่อกองขึ้นมาใหม่ที่อาจถือได้ว่าเป็นความงดงาม และเป็นความหลากหลายที่จะทำให้พุทธศาสนาสามารถปรับตัวอย่างเหมาะสมเพื่อการดำรงอยู่ได้อย่างเป็นประโยชน์ต่อสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ” (Taweesak, 2010)

ดังนั้น ข้อเสนอดังกล่าวจึงเป็นการรื้อสร้าง (Reconstruct) ความเชื่อพุทธศาสนาแบบชาวบ้านจากเดิมที่เป็นเพียงพุทธศาสนานอกพระไตรปิฎกให้กลับเข้ามาสู่พื้นที่ของพุทธศาสนาในพระไตรปิฎกมากขึ้น ทั้งนี้ ฝ่ายวาทกรรมพุทธศาสนาแบบคัมภีร์ต้องทำให้พุทธธรรมเป็นสิ่งที่ชาวพุทธเข้าใจและเข้าถึงได้ง่ายขึ้นโดยที่ยังคงรักษาหัวใจของหลักธรรมเดิมไว้ โดยเปิดพื้นที่ยอมรับพุทธศาสนาแบบชาวบ้านให้เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของพุทธศาสนาในสังคมไทยมากขึ้น ส่งผลให้ความลึกลับหรือย่นแย้งระหว่างพุทธศาสนาทั้งในและนอกพระไตรปิฎกลดลง สอดคล้องกับทัศนะของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ที่เห็นว่าควรยึดถือคำสอนของพุทธศาสนาเป็นหลักโดยใช้ศรัทธาที่มีต่อไสยศาสตร์เป็นเพียงสื่อไปนำไปสู่การสอนธรรมะให้เกิดปัญญา และถือเป็นการใช้ประโยชน์จากความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์อย่างสร้างสรรค์มากกว่าที่จะเพ่งโทษว่าเป็นเรื่องที่ลุ่มหลงมกมาย ผู้เขียนเห็นว่า การผสมผสานความเชื่อพุทธศาสนาแบบชาวบ้านโดยยกระดับให้เป็นความรู้ที่ใช้สติปัญญาไตร่ตรองด้วยเหตุผลตามหลักการของพุทธศาสนาแบบคัมภีร์จึงน่าจะช่วยแก้ปัญหาที่เกิดจากวาทกรรมพุทธศาสนาแบบไสยศาสตร์ในสังคมไทยได้มากขึ้น

สรุป

เมื่อวาทกรรมพุทธศาสนาแบบคัมภีร์ไม่อาจแก้ปัญหาที่เกิดจากความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์ได้ทั้งหมด เนื่องจากเกิดความย่นแย้งและลึกลับในตัวเอง กล่าวคือ ในขณะที่วาทกรรมพุทธศาสนาแบบคัมภีร์อ้างว่าพุทธธรรมคือทางออกที่ถูกต้องของปัญหา แต่ในความเป็นจริงพบว่าวาทกรรมพุทธศาสนาแบบคัมภีร์กลับตกอยู่ภายใต้อำนาจวาทกรรมพุทธศาสนาแบบไสยศาสตร์เสียเอง ในแง่นี้แทนที่จะปฏิเสธและกีดกันความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์ให้อยู่นอกพื้นที่ของพุทธศาสนากระแสหลัก ฝ่ายวาทกรรมพุทธศาสนาแบบคัมภีร์จึงควรยกระดับพุทธศาสนาแบบชาวบ้านที่มีความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์ให้อยู่บนพื้นฐานของการใช้เหตุผลและสติปัญญา อีกทั้งวางกรอบความเชื่อพุทธศาสนาแบบชาวบ้านให้มีเกณฑ์หรือบรรทัดฐานตามหลักพุทธธรรมที่ถูกต้องและเกิดประโยชน์กับสังคมส่วนรวม ส่งผลให้พุทธศาสนาแบบคัมภีร์สามารถปรับตัวให้สอดคล้องกับสังคมปัจจุบันและตอบสนองความต้องการในการหาที่พึ่งหรือที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของชาวพุทธได้มากขึ้น ดังนั้น แนวทางในการแก้ปัญหาดังกล่าวจึงควรบูรณาการความเชื่อพุทธศาสนาแบบชาวบ้านให้สอดคล้องกับหลักการพุทธศาสนาแบบคัมภีร์ที่ถูกต้อง นอกจากจะเป็นการแก้ปัญหาที่น่าสนใจและเกิดขึ้นได้จริงแล้วยังเป็นการส่งเสริมความเชื่อพุทธศาสนาแบบชาวบ้านในฐานะที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือภูมิปัญญาชาวบ้านที่มีคุณค่าในสังคมไทยสืบต่อไปอีกด้วย

References

- Aeusrivongse. N. (2001). *Buddhism in the change of Thai society*. Bangkok: Komol Keemthong Foundation.
- Charoenwong. S. (2001). *Decode development*. Bangkok: Institute for Political Development.
- Foucault, Michel. (1970). *The Order of Things: An Archaeology of the Human Sciences*. New York: Vintage Books.
- _____. (1972). *The Archaeology of Knowledge*. (trans. A.M. Sheridan). New York: Pantheon.
- Phongsapit. A. (1987). *Culture, religion and ethnicity: analysis of Thai society in anthropology*. Bangkok: Chulalongkorn University Press.
- Phra Brahmaganabhorn. (P.A. Payutto). (1992). *Buddhism as the foundation of science*. Bangkok: Buddhadhamma Foundation.
- _____. (1995). *Buddhism situation retort black magic trend*. Bangkok: Buddhadhamma Foundation.
- Phra Dhammapitaka. (P.A. Payutto). (1993). *The sacred supernaturality and miracle*. Bangkok: Buddhadhamma Foundation.
- _____. (1997). *If wanting to escape the crisis, must stop using black magic*. Bangkok: Buddhadhamma Foundation.
- _____. (1998). *Dhamma and Thailand in current situation*. Bangkok: Buddhadhamma Foundation.
- _____. (1999). *The Dhammakaya case (preliminary excerpts version)*. Bangkok: Buddhadhamma Foundation.
- Phra Pisarn Visaro. (2003). *Thai Buddhism in the Future: Trends and Solutions from Crisis*. Bangkok: Rakdham Foundation.
- Taweesak, S. (2010). *Buddhism outside the Tripitaka*. Retrieved January 11, 2020, from <https://prachatai.com/journal/2010/01/27495l>.